

Ördög Ferenc 70 éves

Ördög Ferenc, a magyar névtan és forrásközlés jeles személyisége 2003. április 5-én töltötte be 70. életévét. A Tolna megyei Gyulajon született, az egyetemet Szegeden végezte el, ahol Mézőly Gedeon, Nyíri Antal és Rácz Endre óráit hallgatva fordult érdeklődése a nyelvészet, ezen belül a nyelvjárásan és a névtan felé. 1956-ban került középiskolai tanárként Zalába, Nagykanizsára, ahol befogadták őt, munkáját mindig is támogatták és nagyra becsülték, s így vált Ördög Ferenc tősgyökeres zalaivá, amit egész munkássága is bizonyít. Az elmúlt években a vele való beszélgetések során többször is hangoztatta — panaszként?, mentségként? — hogy „vidéki, kisvárosi tanáremberként”, akinek nem áll rendelkezésére szakkönyvekkel és folyóiratokkal jól felszerelt könyvtár, csak azt tudta elvégezni, a magyar tudománynak adni, amit tőle eddig megismerhettünk. Nos, jól tudjuk, hogy ez a „csak” egyáltalán nem kevés és nem súlytalan teljesítmény!

Pályafutásának főbb területeit sorba véve, először az egyéni tudományos munkásságáról szólnék. Cikkei Gyulaj nyelvjárásának bemutatásától az asszonyoknak a népnyelvben megfigyelhető megnevezésein, a névtudomány műszavain, a céhek patrónusválasztásán, a migrációra utaló családneveken át a patikanevekig terjedő nagy íven helyezkednek el, melyek magyarul és németül többek között a Magyar Nyelvben, a Magyar Nyelvőrben, a Néprajz és Nyelvtudományban, a Névtani Értesítőben, az Onomában, az Acta Linguisticában és számos gyűjteményes kötetben és konferencia-kiadványban láttak napvilágot. (Ördög Ferenc tudományos tevékenységének összefoglalását l. a Névtani Értesítő 25., 2003-as számában.) Három nagy művét külön is ki kell emelni. Ezek közül az első a „Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén”. Az 1973-ban megjelent 620 lapos könyv (melyet 1975-ben disszertációként védett meg, s nyerte el így a kandidátusi címet) 82 falu teljes személynévanyagát tartalmazza, s olyan alapmű, amely módszertani alapvetésével és következtetéseivel példaként szolgál a hasonló jellegű kutatásokhoz. Második kiemelkedő munkaként említhetem a „Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei” című for-

ráskiadványt. Két évtizedes alázatos és aprólékos filológiai munka eredményeként 1991 és 1993 között három vaskos kötetben látott napvilágot a törzsanyag, ehhez társult 1998-ban negyedikként a különféle mutatókat tartalmazó kötet. A több mint háromezer lapos munka alapmű a szó valódi értelmében: erre építve számos területen lehet eddig nem művelt kutatásokat végezni, illetve új összefüggéseket felfedezni. A névtan mellett nyelvjárási, nyelvtörténeti, néprajzi, településtörténeti, helytörténeti, helyi egyháztörténeti, történeti demográfiai vizsgálatokhoz is szinte kimeríthetetlen forrásként használható a közzétett anyag, de tágabb összefüggésekben tanulságokkal szolgálhat a germanisztika, a szlavisztika vagy a szociológia számára is. Ördög Ferenc harmadik nagy egyéni alkotása a „Helynévmutató Csánki Dezső történelmi földrajzához”, mely Kiss Lajos méltató előszavával 2002 végén jelent meg 867 lapon. A bevezetőben ezt a művét a szerző a rá jellemző szerénységgel „összesítő (nyelvtörténeti) helynévtárnak” nevezi, ami persze igaz, de jelentősége csak másik két mutatóhoz mérhető. Aki történeti filológiával foglalkozik, jól tudja, hogy a Fejér György kiadásában megjelent „Codex Diplomaticus” anyaga az ehhez Czinár Mór által készített mutató (Czinár-index) nélkül, valamint a Wenzel Gusztáv kiadásában megjelent „Árpádkori új okmánytár” a Kovács Nándor készítette mutató (Kovács-index) nélkül csak igen körülményesen volna használható. Nos, Csánki művét ezentúl az Ördög-index teszi könnyen kezelhetővé. A mutató értékét egyáltalán nem csökkenti az, hogy vele együtt CD-n az alapmű is megjelent, hiszen tudjuk, hogy filológiailag megalapozott munkát csak az eredeti forrás segítségével végezhetünk.

Ördög Ferenc tevékenységének másik nagy területe a földrajzi nevekhez kapcsolódik. 1964-ben az ő közreműködésével jelent meg a „Zala megye földrajzi nevei” című gyűjtemény: ez elindítója lett egy országos méretű mozgalomnak, mely szorosán összefügg Ördög Ferenc nevével is. Számos megyei vagy járási kötetnek társszerkesztője (pl. Tolna, Vas, Veszprém és Komárom megye, a kapuvári, nagykátai, jászberényi járás stb.), másoknál tudományos tanácsadó (pl. Somogy és Baranya megye), de a munka szervezéséből szinte mindenhol kivette a részét, 1977-től az MTA Nyelvtudományi Intézetének szerződéses munkatársaként is. 1978-ban jelent meg „A földrajzi nevek gyűjtésének, ellenőrzésének és közzétételének kézikönyve”, melynek egyik szerkesztője Ördög Ferenc, s „A földrajzi nevek ellenőrzésének alapelvei és menetrendje” című rész írója is: én valójában ebből ismertem meg nevét, hiszen mielőtt „neves pályafutásomat” néhány Baranya megyei falu anyagának ellenőrzésével elkezdtem volna, ezt a fejezetet kellett tanulmányoznom a lehető leghatékonyabb munka érdekében. 1980-ban a veszprémi, 1986-ban pedig a zalaegerszegi névtani konferencián Ördög Ferenc számolt be a földrajzinév-gyűjtésben elért eredményekről, melyekben az ő lelkesedése és az ügy iránti elkötelezettsége is benne volt és van (amit ő természetesen elhallgatott...), és nem az ő hibája, hogy az elmúlt 10—12 évben ez az igen fontos és még korántsem befejezett munka nem halad a szükséges ütemben.

Harmadik nagy és igen jelentős tevékenységi körként említhetem az oktatásban való részvételt. Népszerű középiskolai tanár volt a (jelenlegi nevén) Batthyány Lajos Gimnáziumban, s megyei szakfelügyelőként is őszinte tisztelet övezte. A tanórákon túl honismereti és népnyelvkutató szakköröket és táborokat szervezett, s ilyen témájú pályamunkák megírására ösztönözte tanítványait és kollégáit. Az ezen a téren szerzett tapasztalatait több írásban is közzétette. Felsőoktatási tevékenységét 1966 és 1968 között a Pécsi Tanárképző Főiskola címzetes tanáraként kezdte, majd címzetes docensként az 1970-es évek második felétől hosszú éveken át az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén speciális szemináriumokat tartott a személy- és helynevek kutatásának témaköréből. 1998-tól óraadóként, 2000-től pedig a Széchenyi Professzori Ösztöndíj keretében egyetemi docensként a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén oktat. Nélküle az ottani névtani program legfeljebb ha döcögne, s a „Szinkrón és történeti személynévtárak” című tanegység foglalkozásainak a vezetésével a lexikográfiai programból is kiveszi a részét. Hallgatói mindenkor nagy megbecsüléssel vették s veszik körül, hiszen tisztelik nagy szakmai tudását, s nagyra értékelik emberiségét, közvetlenségét és fanyar humorát.

Végül, de nem utolsó sorban említem a tudomány szervezésében és a közéletben való részvételét. Mikesy Sándor korai halála után 1974-től Ördög Ferenc összeállításában teszi közzé az *Onoma* című nemzetközi névtani folyóirat a magyar (vonatkozású) névtani irodalom bibliográfiáját. Aki már foglalkozott ilyesmivel, az tudhatja, hogy ez bizony vesződséges munka, amit ráadásul igen sokan lebecsülnek, pedig a lehetőségek szerint teljes és főleg pontos bibliográfiák nélkül aligha lehet tudományosan megalapozott kutatásokat végezni. Ráadásul Ördög Ferenc munkája révén a magyar névtan bekapcsolódik a nemzetközi tudomány vérkeringésébe is. A Pécsi Akadémiai Bizottságban annak megalakulása óta képviseli Zala megyét, s részt vesz a magyar tudományosság regionális életének szervezésében is, miként több konferencia és tudományos összejövetel is az ő tevékeny közreműködésével zajlott le. 1965 óta tagja a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányának, 1975-től a Névkatatók Nemzetközi Bizottságának (ICOS), s talán kevesen tudják: az 1980-as évek végén országgyűlési képviselő is volt.

Mindezek alapján nem meglepő, hogy munkásságát különféle kitüntetésekkel és díjakkal is elismerték. 1973-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság Csűry Bálint-émlékéremmel tüntette ki nyelvjáráskutató tevékenységéért, 1975-ben pedagógusi működéséért az Állami Díj II. fokozatában részesült. 1991-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaság előterjesztése alapján megkapta a Zala megye által alapított Pais Dezső-díjat, 1997-ben megválasztották szűkebb hazája, Zala megye díszpolgárává, majd 2000-ben szülőfaluja, Gyulaj díszpolgára lett.

Mi, akik ismerjük Ördög Ferencet és eddigi életművét, csak elismeréssel adózhatunk neki, s egyben jó egészséget és további alkotókedvet és -erőt kívánunk neki, hogy tervbe vett munkáit — a Csánki-kötetek családnévmutatójának összeállítása és a magyarországi patrocíniumi helynevek története a XV. század után — saját örömeire, a magyar történeti filológia és névtan, összességében a magyar nyelv tudomány javára be tudja fejezni. S mivel ezek elég nagy tervek, reméljük, Ördög tanár urat még köszönhetjük néhány nevezetes születésnap alkalmából!

GERSTNER KÁROLY